

„Revue internationales des sciences sociales”, vol. XXXV. nr. 1(95), 1983

Cursa înarmărilor a încetat de mult să intereseze numai sfera restrinsă a factorilor de decizie politici și militari; prin impactul asupra întregii societăți umane ea a devenit obiect de studiu pentru un număr tot mai mare de specialiști în diverse discipline. În chip firesc, sociologia — prin înseși preocupările ei — nu putea lăsa în afara cîmpului ei de interes un fenomen cu urmări pe cît de ample pe atît de grave asupra colectivităților umane.* Expresia acestui interes pentru aspectele sociologice ale cursei înarmărilor este consacraarea unui întreg număr al prestigioasei „Revue internationale des sciences sociales” acestei probleme, formulată astfel de titlul acestui număr *Povara militarizării*. Cele 11 articole incluse în sumar sînt axate pe trei probleme majore: Cercetare-dezvoltare (abreviat C-D) militare în țările industrializate, militarizarea în Lumea a treia; perspectivele de reconversie a industriei de armament. Autorii studiilor sînt specialiști recunoscuți din Anglia, Chili, Finlanda, Franța, India, Nigeria, Suedia, S.U.A., U.R.S.S.

Volumul este deschis de o Introducere — care de fapt poate sluji și drept concluzie — a fizicianului francez Alfred Kastler, laureat al Premiului Nobel, care atrage atenția asupra a două aspecte caracteristice acestui sfîrșit de secol: ritmul accelerat al cursei înarmărilor nucleare, ca urmare a rivalității dintre superputeri, și contrastul demografic dintre țările industrializate, unde se constată o stagnare a numărului populației, și cele ale lumii a treia, care înregistrează un spor, o creștere masivă a populației, fiind astfel pe punctul de a alcătui patru cincimi din umanitate; contrast demografic, dublat de un contrast economic, ce se agravează cu fiecare zi, și care face ca viața acestei mari majorități a populației planetei noastre să fie apăsătoare de precaritate și insecuritate. Foame, epidemii, analfabetism sînt probleme acute cu care acești „umiliți și obidiți” ai Terrei sînt confrunțați cu acuitate, dar, în ciuda acestor realități jumătate din omenii de știință și din inginerii omenirii lucrează în domeniul armamentului, iar cheltuielile militare însumează anual 500 miliarde dolari, ceea ce revine la un milion de dolari pe

minut. Lumea a treia a devenit o mare piață de desfacere a industriilor de armament din țările industrializate, cuantumul anual al achizițiilor ridicîndu-se în prezent la 100 miliarde de dolari, adică o sumă, care, dacă ar fi utilizată în domeniul dezvoltării agriculturii, ar putea pune capăt flăcuelui foametei.

Uriașa „deturnare” de fonduri de la activitățile destinate să înlesnească existența omului la cercetările și fabricarea mijloacelor de a o anihila este pusă în lumină în paginile acestui număr, care devine un adevărat act de acuzare, scris cu obiectivitate și competență, împotriva unei adevărate maladii demențiale a lumii contemporane: înarmările.

Structura și rolul cercetării-dezvoltării (C-D.) militare face obiectul unei minuțioase investigații a cercetătoarei britanice Mary Kaldor, care caută răspuns la întrebarea dacă C-D este cauza sau consecința cursei înarmărilor. Altfel spus cheltuielile masive din domeniu C-D militare au determinat perfecționările tehnicii de luptă, independent de conduita politică a superputerilor sau, dimpotrivă, rivalitatea celor din urmă a impus sporul accelerat al cheltuielilor militare? Se poate într-o anumită măsură răspunde afirmativ la ambele întrebări — conchide autoarea —, dar mi se pare că în S.U.A., în orice caz, C-D a jucat un rol autonom în promovarea cursei înarmărilor” (p. 26). Ea este de părere că structura C-D militare, a cărei tipologie o și încearcă (p. 44) joacă rolul decisiv în amploarea impactului asupra cursei înarmărilor.

Un interes deosebit suscită datele prezentate de Manne Wångborg privind evaluarea C-D militare; să amintim doar că în bugetul mondial, ea se plasează pe primul loc cu 24% urmat de cercetarea fundamentală cu 15% și cercetările privind spațiul și energia cu 8% fiecare. Pe baza unei examinări minuțioase a datelor disponibile autorul conchide că „deși știința militaro-tehnologică este apajul unui pumn de țări industrializate, comerțul cu arme îi asigură difuzarea în lumea întreagă și suscită într-o anumită măsură planetizarea cursei înarmărilor” (p. 62).

Caracterul novic al acestui efort financiar este ilustrat argumentat și convingător în studiul lui Nicole Ball despre cheltuielile

militare și dezvoltarea social-economică în Lumea a treia. Autoarea întreprinde o anchetă exemplară care îi permite să fundamenteze încheierea că „anumiți indici arată că cheltuielile militare pot avea deopotrivă efecte pozitive și negative asupra unei țări în curs de dezvoltare și că este necesar de a evalua aceste efecte pentru a vedea de care parte înclină balanța. În majoritatea cazurilor examinate, cind ipotezele au fost confruntate cu realitățile Lumii a treia, consecințele cheltuielilor militare s-au dovedit negative. Cind existau efecte pozitive, ele erau în general destul de slabe” (p. 98). Atrăgând atenția că nu există în chip necesar un raport de sinonimie între creșterea economică și dezvoltarea social-economică, Nicole Ball scrie: „În măsura în care cheltuielile militare generează o creștere economică, membrii cei mai săraci ai societăților Lumii a treia sînt cei care au cele mai puține șanse de a profita de ea. Mai mult, ei sînt aceia care riscă cel mai mult de a suferi efectele defavorabile ale cheltuielilor militare precum inflația. Pe lingă acesta cheltuielile militare pot exacerba problemele de structură care se pun economiilor Lumii a treia” (p. 99).

Efectele C-D asupra transferului de tehnologie militară către Lumea a treia sînt analizate de Augusto Varassi și Fernando Bustamante; ei disting efecte sociopolitice și economice. În prima categorie intră caracterul corporatist al elitelor militare; ruptura între aceste elite și restul populației, forțele militare devenind reprezentatele sociopolitice ale grupurilor multinaționale producătoare de armament; inadecvarea doctrinei de apărare în raport cu structura tehnologico-militară; tendința de escaladare a conflictelor militare și amestecul marilor puteri în desfășurarea lor. În domeniul efectelor economice sînt de reținut agravarea

dezechilibrelor tehnologice interne și pierderea unor fonduri însemnate care ar fi putut, altminteri, contribui la ridicarea nivelului de trai.

În perspectiva reconversiunii industriilor de armament, Elise Boulding prezintă un proiect postmilitar pentru comunitatea științifică. Autoarea subliniază, că, în ciuda divergențelor dintre oamenii de știință, se degajă însă un larg acord în privința necesității de a da prioritate dialogului și mijloacelor politice asupra celor militare. Într-o lume demilitarizată, bazată pe instaurarea unei noi ordini internaționale, oamenii de știință trebuie să-și concentreze eforturile în sfera subsistemelor noii ordini: alimentație, mediu înconjurător, urbanism, educație, sănătate și informație.

Spațiul restrîns nu ne permite prezentarea amănunțită a acestui număr atât de bogat în vederi și sugestii noi și înnoitoare. Ceea ce se cuvine subliniat este angajarea socială a autorilor, pe deplin conștienți de responsabilitatea oamenilor de știință în efortul de oprire a nefastei curse a înarmărilor și de instaurare a unui climat de pace, securitate și cooperare.

România și președintele ei, Nicolae Ceaușescu, s-au pronunțat repetat și ferm în favoarea dezarmării și a tratativelor și au relevat consecințele negative ale continuării cursei înarmărilor. Oamenii de știință sînt chemați să-și sporească eforturile pentru ca forțele lor creatoare să nu fie utilizate pentru fabricarea de noi arme de distrugere în masă, ci pentru a elimina mizeria, bolile și foametea. Inițiativa UNESCO-ului de a dedica un număr din „Revue internationale des sciences sociales” gravelor urmări ale cursei înarmărilor se cuvine, deci, salutată.

Fl. Constantiniu

„*Current Sociology*”, La sociologie contemporaine, Volume 31, Number 1, Spring 1983

Primul număr din acest an al revistei Asociației Internaționale de Sociologie cuprinde două studii; primul dintre acestea tratează multiplele consecințe sociale ale funcționării companiilor transnaționale oprindu-se mai cu seamă asupra inegalităților (de clasă și între sexe) pe care existența acestor companii le perpetuează și le adîncesc; al doilea fiind dedicat analizei transformărilor din mediul rural și mai ales celor survenite în modelele tradiționale ale gospodăriei țărănești în Turcia.

Studiul *Companiile multinaționale și inegalitățile de clasă și de sex* semnat de Andrée Michel are ca temă analiza relațiilor dintre dezvoltarea companiilor multinaționale și procesul de reproducere și restructurare a inegalităților, pe exemplul Americii Latine. Acestui subiect i s-au consacrat în ultimii ani, așa cum arată autoarea, numeroase studii apărute în special sub egida Organizației Internaționale a Muncii, interesul față de această temă fiind generat pe de-o parte de existența unui număr foarte mare de cor-

porații internaționale *, iar pe de altă parte de consecințele extrem de variate și multiple ale acestora pe diverse planuri (economic, financiar, social, etc.) îndeosebi pentru țările în curs de dezvoltare.

Ipozeza de la care pornește autoarea ar putea fi formulată astfel: marile companii transnaționale, al căror scop este de a-și spori profiturile indiferent de mijloacele utilizate, au reprodus și reproduc (uneori prin restructurare) inegalitățile de clasă și între sexe pornind de la modelele socio-economice existente, deja fundamentate, și anume familia patriarhală și statul național.

Populația rurală din țările Americii Latine, afirmă autoarea, suferă importante transformări ca urmare a funcționării companiilor transnaționale; în timp ce aceste companii sînt interesate și sprijină dezvoltarea unei agriculturi pe scară largă (micșorîndu-se astfel numărul gospodăriilor țărănești transnaționale), se adîncește prăpastia dintre marii proprietari de pămînt care profită de investiții și credite — indiferent dacă acestea provin din partea statului sau a companiilor transnaționale — și marea masă de țărani expropriați. Aceștia din urmă sînt adesea nevoiți ca pentru a supraviețui să-și afle adăpost în așa-numitele „minifundios” sau să migreze către orașe, implicîndu-se adeseori în puternice mișcări sociale împotriva asupririi și exproprierii lor. În același timp populația rurală din țările Americii Latine, se arată în studiu, este confruntată din ce în ce mai mult cu inegalități tot mai mari între sexe. Femeilor le revine în aceste condiții o cantitate de muncă extrem de mare; aceasta pe de-o parte pentru a putea să subziste, veniturile familiei rurale fiind extrem de reduse, iar pe de altă parte pentru a putea suplini forța de muncă a lucrătorilor care au migrat spre marile orașe. „Iată deci cum este posibil ca pentru o muncă zilnică istovitoare, femeile să fie omise din statisticile forței de muncă sau să fie înregistrate în categoriile casnice sau ajutor în gospodărie” (p. 80). Femeile din mediul rural mai sînt dezavantajate și de faptul că atît statul, cît și companiile transnaționale operează cu modelul patriarhal al familiei, model în care bărbatul este considerat ca fiind unicul susținător al întregii familii. Acest model constituie în același timp și o cale de a recunoaște

și perpetua „modul de producție casnică, precapitalistă” în avantajul societăților transnaționale, în primul rînd prin exploatarea forței de muncă masculine. Un alt aspect al discriminării între sexe promovate de societățile transnaționale, este și acela al salariilor mai mici pentru femei la muncă egală și la nivel de calificare egal cu cel al bărbaților, și aceasta numai în cazul în care femeile sînt admise să lucreze în întreprinderi.

În final autoarea arată că organizarea unor ample și puternice mișcări sociale în țările Americii Latine, mișcări care să antreneze categorii sociale cît mai largi, ar putea constitui o cale sigură pentru a determina statele respective să urmeze o politică națională de puternică dezvoltare prin forțe proprii, în locul acceptării companiilor transnaționale, ceea ce ar fi în beneficiul populației atît rurale cît și urbane.

Cel de-al doilea studiu de care aminteam la început, *Economia monetară și rolul sexelor: cazul Turciei*, analizează impactul transformărilor petrecute în societatea rurală din Turcia asupra condiției femeii. Această analiză pornește de la examinarea organizării sociale a gospodăriei țărănești tradiționale și a efectelor economiei de piață asupra rolurilor de producție ale femeii. Autoarea, Deniz Kandiyoti, arată că unul dintre cele mai puternice efecte ale integrării în economia de piață îl constituie modificările care se petrec la nivelul formării și funcționării gospodăriilor tradiționale. Dar, în mod paradoxal, precizează autoarea, aceleași mecanisme care au atras după sine dizolvarea gospodăriei patriarhale în forma sa tradițională și o relativă slăbire a pirghiilor ce asigurau controlul asupra acestui tip de gospodărie, sînt în același timp acelea care frînează procesul de angajare a femeilor în muncă. Se constată, remarcă autoarea, un proces de intensificare a implicării femeilor în activitățile casnice și de feminizare a forței de muncă din agricultură, mai ales în zonele cu o puternică migrație a forței de muncă masculine spre oraș. Se menține astfel un decalaj relativ mare între statutele socio-economice ale celor două sexe, la aceasta contribuind în bună măsură și controlul exclusiv masculin asupra resurselor familiei și a modului de distribuire a acestora.

Cele două studii pe care am încercat să le prezentăm, deși foarte inegale ca întindere (primul — 170 pagini, al doilea — 11 pagini) ne pot oferi o imagine a problemelor dezvoltării actuale în zonele la care se referă.

Simona Rașeev

* Potrivit unor date anunțate de către Departamentul Comerțului al SUA, numărul corporațiilor transnaționale existente astăzi în lume este apreciat la 9 000, cu circa 60 000 filiale răspîndite în diferite zone ale globului; iar dintre acestea 3 500 sînt americane, cu aproximativ 25 000 de filiale în străinătate (n.n.).

„Szociológia”, nr. 2, 1983

Revista Secției de sociologie a Academiei Ungare de Științe cuprinde în numărul 2/1983 o varietate arie tematică. În deschidere sînt publicate două studii: cel semnat de András Sajó, *Raționalitate și justițe materială în dreptul „modern”*, pornește de la conceptul de raționalitate juridică tradițională pentru a demonstra caracterul parțial, limitat al acestuia dar și limitele tehnicizării dreptului, subliniind faptul că acest caracter limitat fundamental al raționalității juridice nu este depășit nici de raționalitatea științifică. Deși în aparență contrazice criteriul raționalității, justița materială este, în opinia autorului, compatibilă cu structurile tehnice, avînd o raționalitate limitată, ale dreptului „modern”. Cel de-al doilea, *Valori contradictorii și contradicții valoroase în sistemul teoretic al lui Károly Polányi*, semnat de Béla Greskovits, ne prezintă cîteva limite ale aplicabilității teoriei și conceptelor lui Polányi. Opera lui Károly Polányi a devenit cunoscută în Ungaria începînd din anii '70, dar autorul prezentului studiu consideră că sistemul său de gîndire nu a fost integrat de gîndirea științifică din Ungaria la un nivel corespunzător, anumitor categorii specifice ale acestei gîndiri conferindu-li-se un conținut modificat în raport cu semnificația lor originală. În acest sens, studiul își propune să prezinte premisele de la care pornește teoria lui Polányi, influența exercitată de axiomele sale asupra structurii teoriei și contradicțiilor la care a ajuns.

Rubrica „Forum” conține un studiu consacrat conceptului de sistem politic în teoria

politică structuralist-funcționalistă americană (Mihály Bihari, *Sistemul politic și mediul său: sistemul funcțiilor și al structurilor*) și o prezentare foarte documentată a metodei biografice în cercetarea sociologică, datorată lui Péter Robert (*Metoda biografică: o trecere în revistă a literaturii de specialitate și sfere de aplicare*).

Sub titlul generic de „Studii de caz” putem citi în acest număr al revistei de sociologie un studiu semnat de Katalin Nagy, care — utilizînd metodologia specifică studiului de caz — examinează în cadrul unui trust industrial problemele sociologice ale aplicării mașinilor de calcul în unitățile economice.

Studiul *Alegerea locului de muncă la absolvirea din învățămîntul superior pedagogic* de László Gábor și Judit Háber pornește de la o investigație pe bază de chestionar care a căutat răspunsul în primul rînd la întrebările: care au fost criteriile urmate de învățătorii și profesorii de școală generală în alegerea primului lor loc de muncă și care sînt condițiile care li determină pe pedagogii începători să aleagă școli din așezări avînd o situație dezavantajată.

Prezentul număr al revistei „Szociológia” mai conține prima parte a unei prezentări a bazelor analizei factoriale și obișnuita rubrică de recenzii a unor publicații maghiare și străine de specialitate.

Irina Marmor

„Deutsche Aussenpolitik”, nr. 12/1982 și nr. 1/1983

Cele două numere din revista „Deutsche Aussenpolitik” (RDG) însumează în rubricile lor o mare varietate de teme. Ne vom opri asupra a două articole care au ca subiect noua ordine economică internațională.

Karl Becher (*Crearea unei „noi ordini economice internaționale” și dreptul popoarelor la autodeterminare*, nr. 12/1982) reamintește că acest concept de „nouă ordine” urma să fie transpus în realitate începînd de la a VI-a sesiune specială a ONU (1794). Finalitatea ei constă în stabilirea unor relații între state pe baza echității, egalității suverane și colaborării, în înlăturarea inechităților existente și în atenuarea diferențelor crescînde dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare. De asemenea NOEI urmează să garanteze generațiilor din prezent

și viitor o dezvoltare economică și socială continuă în pace și echitate.

Transpunerea în viață a NOEI este legată de o serie de măsuri politice, economice și juridice foarte cuprinzătoare. Aspectul de drept internațional a fost luat în discuție în 1975. Pe baza Rezoluției din 1980 a Adunării generale ONU urma ca institutul de cercetare a ONU (UNITAR) să elaboreze un catalog al principiilor și normelor de drept internațional referitoare la NOEI, cit și un studiu.

Dintre aceste principii cu privire la crearea NOEI merită o atenție deosebită principiul egalității în drepturi și dreptul la autodeterminare a popoarelor. Asupra conținutului acestora se oprește autorul Karl Becher. Principiul autodeterminării reprezintă baza

procesului de decolonizare și vizează, în principal, două elemente: a. constituirea liberă a statutului exterior al popoarelor, adică dreptul lor de a decide asupra cadrului organizatoric al existenței lor politice, inclusiv crearea statului propriu; b. dreptul popoarelor de a stabili în acest cadru conținutul lor social, economic și cultural al existenței lor.

Numărul 1/1983 din „Deutsche Aussenpolitik” oferă pe aceeași temă articolul lui Gustavo Abarzua cu titlul *Rolul statelor latino-americane în dezbateră privind noua ordine economică internațională*. Diviziunea internațională a muncii după tipar capitalist cere a fi înlăturată în favoarea unor noi relații între state, în primul rând, noi relații economice. Țările în curs de dezvoltare sînt vital interesate în noi relații economice pe baza egalității în drepturi a statelor. Gustavo Abarzua arată că lupta țărilor latino-americane pentru revizuirea și restruc-

turarea prezentelor relații economice internaționale prezintă, din diverse motive, unele particularități. Rădăcinile acestor particularități se află în dezvoltarea istorică și în nivelul relativ înalt de dezvoltare al capitalismului în țările continentului. Ascunzînd crizei generale a capitalismului, intensificarea luptei popoarelor cît și interese particulare ale burgheziei autohtone din unele țări fac ca multe din ele să se situeze în plan internațional pe poziții opuse țărilor capitaliste dezvoltate, îndeosebi SUA. Problemele privind monopolurile străine, bogățiile naturale, etc. au determinat o serie de inițiative latino-americane în cadrul ONU și explică interesul acestor țări pentru NOEI. Apoi autorul se ocupă de o serie de aspecte ale Cartei drepturilor și obligațiilor economice inițiată la UNCTAD III — astăzi un document central în dezbateră privind NOEI și la a cărei elaborare Mexicul a avut un rol deosebit.

Marta Vogl